

DAGENS FRÅGOR

Den 16 nov. 1940.

Några sifferkommentarer till röststrejken. Vid riksdagsmannavalet den 15 september avgavs 2,874,183 godkända röster. För att kunna mäta den verkliga röstfrekvensen skall detta tal höjas något, dels på grund av de tydligen ganska talrika kassationerna av röstlängdsutdrag, dels på grund av röstningen med blank sedel. Med ledning av 1936 års officiella valstatistik och vissa kända uppgifter från årets val torde antalet godkända sedlar böra höjas med några tusen, sannolikt dock högst 15,000. Vid 1936 års val var antalet godkända röster 2,917,753, d. v. s. 43,570 fler än nu. Antalet röstberättigade i år är ej känt; det var 1936 3,992,970 och torde väl denna gång hålla sig omkring 4,1 milj. Såsom det framhölls i förra häftet av Svensk Tidskrift, måste valdeltagandet i år ha utgjort omkring 70 procent eller kanske någon procent därutöver. (Andra, lägre uppgifter voro synliga i pressen omedelbart efter valet.)

Med hänsyn till de kända omständigheterna vid årets samlingsval kan man hysa olika meningar, huruvida väljarnas uppslutning kan betecknas som stor eller inte; den var dock den näst högsta sedan kvinnorösträtten införts och överträffas endast av 1936 års val, då röstprocenten var 74,5. I jämförelse med valdeltagandet i en del andra länder eller nu senast med det amerikanska presidentvalet är den svenska valmannens plikttrohet ej över sig imponerande. Alldeles oberoende av skiftande omdömen härav kan det likväl vara av ett visst intresse att ställa valskolkandet i siffrornas ljus. Många vilja kanske i soffliggarnas parti se dolda reserver, villiga att engagera sig för en annan politik än som nu föres.

Enligt de siffror, som anförts här ovan, skulle i runt tal 1,2 miljoner väljare ha uraktlåtit att rösta. Av dessa måste ett visst antal förutsättas ha haft faktiska mer eller mindre starka skäl för sin röstskolkning. Man har tidigare försökt beräkna de »legalt» röststrejkanandes andel i valmanskåren (här kan hänvisas bl. a. till en uppsats av Elis Håstad i Statsvetenskaplig Tidskrift, 1936, häfte 4). Det har beräknats att minst 10 procent antingen varit helt oförmögna till eller också haft vissa förklarliga skäl att uraktlåta att rösta. Röstlängden grundar sig på den mantalsskrivna befolkningen den 1 januari, alltså ungefär tre kvarts år före valet. På grund av dödsfall sedan dess faller inemot 1 procent bort. En annan kategori är de sjuka och ålderstigna, som inte kunna rösta med äktamakekuvert. En tredje grupp hänför sig till dem, som med hänsyn till sitt arbete som sjömän e. dyl., t. ex. på grund av utlandsvistelse, äro urståndsatta att rösta. Tidigare fanns som fjärde grupp — och kanske den viktigaste — den kategori människor, som flyttat sedan mantalsskrivningen eller också trots flyttning underlåtit att skriva sig på den nya orten. De nya vallagsbestämmelserna om röstlängdsutdrag åsyfta visserligen att eliminera

dessa hinder, men antalet röstlängdsutdrag i år (c:a 40,000) var uppenbarligen vida mindre än omflyttningen enligt den officiella statistiken, allrahelst om man beaktar att röstning genom röstlängdsutdrag i år även tillämpades i stor utsträckning av de inkallade. Som en femte grupp skulle man möjligen kunna registrera sådana, som kvitta; detta föga rationella förfarande torde väl ej förekomma ofta men är icke alldeles okänt. För åtskilliga bland dessa grupper finnas visserligen intet absolut hinder mot att fullgöra röstningen, men denna är för- enad med ett besvär, som de icke gittat underkasta sig. I vart fall torde orsaken till dessa väljares skolkning icke ligga på det ideolo- giska planet. Om den antagna siffran 10 procent »legala» röstskolkare till följd av de nya vallagsbestämmelserna nu skulle kunna betraktas såsom för hög, motväges dock detta i år av bensinrestriktionerna och inkallelserna; de förra lära enligt en del iakttagares mening inverkat mer än man trott, när det gällt de avlägset boende på landsbygden, särskilt i mellersta och norra Sverige. Enligt dessa uppskattningar skulle ungefär 400,000 fallit bort utan att de levande av dessa kunna antas företräda någon utpräglad ny mening i den ena eller andra rikt- ningen.

De »verkliga» röstskolkarna skulle följaktligen kunna i år uppskat- tas till ungefär 20 procent eller i grova tal 800,000. Det är väl också inom denna krets, som nedgången i röstfrekvensen främst bör sökas; om man kunde anta att fallen av hinder för fullgörande av valrätten till antalet voro ungefär desamma nu som 1936, skulle de »verkliga» röstskolkarnas numerär sedan 1936 ha stegrats med ungefär 150,000.

Det är känt, att valdeltagandet bland männen alltid varit högre än bland kvinnorna, och i stort sett torde nog detta fenomen ha upp- repats i år. Vid 1936 års val voro bland samtliga icke röstande c:a 410,000 män och c:a 592,000 kvinnor. Om man med utgångspunkt från 1936 års siffror skulle göra ett antagande beträffande de presumerade 800,000 »verkliga» röstskolkarnas fördelning på män och kvinnor, skulle man närmast komma till talen 330,000 män och 470,000 kvinnor. Med hänsyn till att de problem, rörande vilka valmansreserven nu har något större intresse, huvudsakligast röra utrikespolitiska och konstitutionella ting, må det vara berättigat att göra en uppdelning av väljarna efter kön; kvinnorna ha — med några få undantag — i det politiska livet ägnat sitt mesta intresse åt sociala, religiösa och kulturella frågor samt åt de nu så brännande folkförsörjningsproble- men, men låtit männen ha ledningen i fråga om utrikespolitik och författninglivet; i vart fall har man knappast förspört någon star- kare kvinnlig opinion för en annan utrikespolitisk orientering än den som statsmakterna nu omfatta.

Om man alltså blott håller sig till männen, hur fördela sig de an- tagna »verkliga» röstskolkarna på olika socialklasser? För att fort- sätta kalkylerandet har man även härvid en viss ledning av 1936 års officiella valstatistik. Enligt denna skulle de manliga röstskolkarna över huvudtaget fördela sig — allt i grova tal — med 3 procent på socialgrupp I, 35 procent på socialgrupp II och 62 procent på social-

grupp III; i absoluta tal voro siffrorna c:a 13,000, 141,000 resp. 253,000. Under antagande att proportionerna mellan de olika socialgrupperna inom elektoratet varit densamma 1940 som 1936 och att även röstskolkningen relativt varit densamma nu och då, skulle bland de 330,000 »verkliga» manliga röstskolkarna cirka 10,000 höra till socialgrupp I, 115,000 till socialgrupp II och 205,000 till socialgrupp III. (Till grupp I räknas bl. a. godsägare, direktörer, högre ämbets- och tjänstemän, husägare m. fl.; till grupp II hemmansägare och arrendatorer jämte söner, hantverkare och handlande, handelsbiträden, kontorister och verkmästare, tjänstemän av mellangrad, skollärare m. fl.; till grupp III arbetare, rättare och förmän, lägenhetsägare, tjänstemän av lägre grad, lägre huslig tjänst m. fl.) Naturligtvis kan en viss förskjutning i dessa tal ha inträffat, att döma av partiernas röstetal troligen i sådan riktning, att röstningen i den oroliga socialklass II något minskats. Så stor som lagbundenheten vid valen är torde det dock vara föga antagligt att några större förskjutningar ens i år ägt rum.

Denna sifferlek har blott åsyftat att genom en analys av valskolkningens äldre siffror göra en ungefärlig uppskattning av de tal, som i nuvarande läge erbjuda intresse. Den gör åtminstone två allmänna slutsatser befogade. För det första skall man icke ge några vittsvävande proportioner åt röstskolkarnas parti och den statsvilja, som de förborga; vid närmare undersökning låta siffrorna ganska långt förklara sig annorlunda än som ett slags tyst, meningsfull obstruktion. För det andra torde det vara antagligt, att bland de »verkliga» röstskolkarna socialgrupp III är minst lika stark som socialgrupperna I och II tillhoppa äro. Och man kan knappast föreställa sig, att röstskolkarna inom socialgrupp III å ena sidan och inom de bägge övriga socialgrupperna å andra sidan företräda någon enhetligare mening om exempelvis vår utrikesorientering. Snarast kan man väl i dagens läge förmoda, att många inom grupp III tvekat mellan de tre arbetarpartierna och därför funnit det hela tämligen likgiltigt. Och liksom säkerligen åtskilliga främst i de bägge högre socialklasserna på grund av sin mentala tyskorientering avstått från att rösta, ha säkerligen andra hållit sig borta därför att de tvärtom funnit regeringens anpassningspolitik för tyskvänlig eller också därför att de tyckt att de fyra partierna företett samma odifferentierade gråa massa. Hur man än kalkylerar kvarstår dock att de bägge högre socialklassernas »verkliga» manliga röstskolkare enligt de ovan gjorda antagandena utgöra blott c:a 3 procent av hela väljarkåren och c:a 6 procent inom det manliga elektoratet. Så stora kunna de legioner därför omöjligen vara, som de till röststrejk uppmanande skulle ha kunnat mobilisera, ifall de ställt upp i valrörelsen.

En invändning låter sig göra: många av dem, som nu röstade på de borgerliga partierna, skulle icke ha gjort det av förkärlek för dessa eller för det s. k. »systemet» utan främst av motvilja mot kommunisterna. Otvivelaktigt har denna sinnesstämning i viss utsträckning varit för handen. Stabiliteten i röstetalen måste dock visa, att dessa valmäns antal icke kan vara stort. I vart fall är det mycket

diskutabelt, om dessas antal överstiger deras, vilka mycket väl varit i stånd att rösta men icke — utan att önska någon ändrad politisk kurs — likväl funnit sin inställelse i vallokalen obehövlig. Ehuru manifestationen av svensk livsvilja den 15 september kunnat vara större, var den dock imposant nog i jämförelse med de svårbestämda, sinsemellan säkerligen högst skiftande grupper, som rekryterade soffliggarnas parti. Det måste därför bli svårt för dem, som spekulera i röstskolkningen, att av de röststreckandes tal hämta något mandat eller se någon entydig dold statsvilja. Det troligaste — och väl också det sorgligaste — är att de flesta skolkarna icke representerade någon vilja alls.

Studenternas krigsuppgifter. Erfarenheterna av över ett års militär beredskap synas bekräfta, att studentvärnplikten är en bland de mera lyckade delarna av den svenska försvarsorganisationen. Trots obestridda svagheter och trots på flera punkter mycket stor underlägsenhet i jämförelse med fast anställd personal i motsvarande grad ha studenterna i stort sett tillfredsställande löst svåra befälsuppgifter som plutonchefer, gruppchefer, stabsfurirer o. s. v. vid mobiliserade truppförband och i viss utsträckning kunnat användas även för trupputbildning. Svagheter i militär utbildning och den fullständiga bristen på rutin ha delvis kunnat uppvägas genom deras förmåga av anpassning i de ovana förhållandena och ej minst deras fallenhet och intresse för organisation och arbetsledning samt den lätthet, med vilken oftast de vunnit underställd personals förtroende.

För studenternas personlighetsutveckling har militärtjänsten i åtskilliga fall säkerligen varit av värde. De ha i många fall fått en mera verklighetsbetonad syn på politiken, ej minst på de sociala problemen, och de ha fått ägna mera tid och uppmärksamhet än vanligt åt sin fysiska utbildning. Det har sagts att »den akademiska opinionen i vårt land för närvarande bär sergeantuniform», och det är ej osannolikt att den akademiska opinionen på detta sätt förvärvar både ökad stadga och ökad auktoritet. Å andra sidan åtnjuta studenterna i militärtjänsten inga fördelar framför andra värnpliktiga; med befälsställningen följa alltid ökat ansvar och längre arbetstid, men endast sällan yttre förmåner av motsvarande värde.

Flertalet av studenterna torde visserligen befinna sig i den ålder, när den civila utbildningen är avslutad, men för den återstående, långt ifrån obetydliga minoriteten innebära dessa långa avbrott i studierna större tidsförlust än själva tjänstgöringstiden utvisar: man återupptar icke utan vidare sina studier på den punkt där de oväntat fingo avbrytas för sex eller nio månader sedan. Blott i högst sällsynta undantagsfall torde det vara möjligt att under fältförhållanden bedriva ordnade högre studier. Det högsta som kan åsyftas är att studenterna, bl. a. genom att de utnyttjas i truppförbandens egen studie- och föredragsverksamhet, skola kunna bevara sin intellektuella spänstighet och bevara intresset för sina särskilda studieområden.

Vissa omständigheter äro vidare ägnade att göra militärtjänsten

mera betungande här än eljest. Studenternas och de akademiskt utbildades ekonomi bygger, såsom ofta framhållits, i vårt land till stor del på lån. Eftersom studentbefälet, liksom andra värnpliktiga inom både linje och landstorm, i stor utsträckning bildat familj och inrättat sin ekonomi efter den ordinarie, civila inkomsten, betyder övergången till den jämförelsevis knappa ersättning som utbetalas under militärtjänsten ett särdeles svårt avbräck. Därtill kommer, att studenterna, vilka i synnerligen stor utsträckning kommenderas till befälskurser vid Krigsskolan eller annorstädes, genomsnittligt få tjänstgöra avsevärt längre än andra värnpliktiga, men även efter genomgången kurs och vunnen befordran avlönas som värnpliktiga, icke i likhet med fast anställda officerare respektive underofficerare.

Otvivelaktigt innebära dessa omständigheter en allvarlig fara. Det är ur samhällets synpunkt icke likgiltigt, om dess nuvarande eller blivande lärare, ämbetsmän o. s. v. bli intellektuellt avvanda, ej heller om de bli ekonomiskt missgynnade i jämförelse med andra medborgargrupper. Bland annat kan detta komma att minska deras motståndskraft mot den osvenska propaganda, vilken redan nu vunnit beklaglig spridning och framdeles kan komma att översvämma vårt land. Ej heller kan samhället framdeles undvara studenterna i dessa civila uppgifter. Den större sociala jämlikhet, som ur så många synpunkter är eftersträvansvärd, måste nås genom att demokratisera bildningsmöjligheterna, icke genom att demokratisera bort bildningen. Med allt erkännande av den kunskapsörst och den förmåga av självbildning, vilka i vårt land utmärka alla samhällsklasser, ej minst bönder och industriarbetare, och med all respekt för det folkbildningsarbete som bedrivits och bedrivs kan man likväl ej helt undertrycka tanken, att det politiska och sociala kvaacksalveriets utbredning sannolikt till någon del har sin orsak i en ytlig samhällelig bildning och förakt för grundliga, »tunga» kunskaper. Vi kunna ej undvara en ledande klass, och den ledande klassen kan ej undvara den grundliga bildningen. Fattar man studenternas uppgift i underkant, blir den likväl alltid att »educate our masters»; tar man saken mera konkret, är det obestridligt att oskolade politiker mer än några andra ha behov av grundligt skolade och omdömesgilla ämbetsmän.

Till stor del är det för övrigt alldeles samma egenskaper, vilka göra studenterna värdefulla både i det civila samhällsarbetet och i den militära organisationen. Det är följaktligen i högsta grad önskvärt, att denna deras mångsidiga användbarhet icke länder dem till förlust. Därtill kommer, att inom de intellektuella yrkena konkurrensen från kvinnlig och annan icke krigstjänstskyldig personal är särskilt betungande. Det synes vara klart, att dessa omständigheter förtjäna att tagas i allvarligt övervägande.

Vad kan då göras för studenterna? Frågan dryftades för en tid sedan med stor grundlighet och förståelse av krigsarkivarien Birger Steckzén i Ny Militär Tidskrift. Nyligen har överbefälhavaren gjort en behjärtansvärd framställning i ämnet. För vår del vilja vi särskilt framhålla följande.

Till en början får deras användbarhet i det militära arbetet icke hindra, att även fullt vapenföra studenter och likställda befrias från militärtjänst, där deras civila uppgifter äro av sådan art att detta är nödvändigt. En professor är lika samhällsnyttig och nödvändig som en skogs- eller jordbruksarbetare. Där civila befattningar, vare sig tillfälliga eller permanenta, äro av den art att deras innehavare måste tjänstgöra även under krig får detta icke leda till att de reserveras för »sökande, vilka äro befriade från militärtjänst», utan endast till att vederbörande icke inkallas till krigstjänstgöring. Det finländska exemplet visar ej blott studentbefälets värde och insatser vid fronten, utan även att en krigsorganisation, byggd på sådant befäl, ej lider avgörande skada av ens ganska omfattande frikallelser av studenter, vilka behövas i det civila arbetet. Att, såsom fröken Ebon Andersson nyligen påtalat, en statlig institution annonserar efter kronvrak för en välbetald tjänst, är varken mer eller mindre än otillständigt.

För de studenter, vilkas utbildning är avslutad, synes eljest föga stå att göra. De torde i allmänhet få behålla en större eller mindre del av sin civila lön och i stats- eller motsvarande tjänst räkna de tjänstår även under krigstjänstgöringen. I övrigt få de stå sitt kast tillsammans med andra värnpliktiga.

Annorlunda ligger det till för dem som fortfarande studera. Det har redan framhållits, att militärtjänsten för dem betydde ett högst allvarligt avbräck, samt att de icke kunna räkna med att bedriva studier i fält. Å andra sidan äro varken de själva eller samhället betjänta av att vederbörande läroanstalter för deras del knappa in på kunskapsfordringarna mer än eljest — det gäller just att hindra att de komma att utgöra något slags intellektuell kristidsprodukt. Deras examina måste bli lika mycket värda, följaktligen också lika »svåra» som deras hemmavarande kamraters.

En annan sak är, att de yttre kraven böra kunna lättas — att utbildningskurser dubblas, att den som lyckas skaffa sig erforderliga kunskaper utan att deltaga i undervisningen också får dem rättvist pröva, att kursavgifter eftergivnas o. s. v. Mycket kan därvid vinnas helt enkelt genom att vederbörande lärare få klart för sig, att de här ha ett problem som det är deras skyldighet att lösa, och att de gå till verket utan fördomar och utan att i onödan hålla på sin värdighet. I det relativt sällsynta fall då en student blir tentamensfärdig i fält utan att kunna få tjänstledighet, få sålunda inga bekvämlighetshänsyn och ingen formalism hindra att han får tentera t. ex. under en tjänstledighet på en dag eller några timmar; det bör t. ex. kunna komma i fråga att tentator reser till tentanden i stället för omvänt. Även föreliggande behov av kursböcker och kompendier torde utan svårighet kunna fyllas. Något har i dessa avseenden gjorts av våra läroanstalter, men mera kan nog åstadkommas med litet god vilja och frihet från formalism.

Kvar står dock en betydande tidsförlust. Det är svårt att inse, varför icke denna i allmän tjänst skall kunna kompenseras vid lönetursberäkningen. I de fall där en viss tjänstetid ställts som kompetenskrav

kan man möjligen, om också med en viss tvekan, erkänna att generella tjänstårsbestämmelser icke kunna genomföras. Däremot synes intet annat än de obotfärdigas förhinder stå i vägen för en bestämmelse exempelvis av innehåll att en tjänsteman för uppflyttning i högre löneklass må tillgodoräkna sig den tid, under vilken han före inträdet i statens tjänst fullgjort militärtjänstgöring till följd av mobilisering eller förstärkt försvarsberedskap, därest skäl föreligger att antaga att denna tjänstgöring i väsentlig mån fördröjt hans utbildning, eller för att han i motsvarande fall skall få tillgodoräkna sig tjänstgöringen som merit för befordran. Fråga är för övrigt, om icke t. o. m. vanlig fredstjänstgöring borde tas i betraktande på motsvarande sätt.

Harald Hjärne Aldrig under sin månghundraåriga historia har det brittiska väldet befunnit sig i större fara än nu. Ännu omedelbarare än under Napoleonskrigen reser sig inför det engelska folket hotet av ett sammanbrott, som skulle innebära slutet ej blott för dess maktställning i världen utan också för dess oberoende och för alla de ideal, som det omfattat under en sällsynt enhetlig och kontinuerlig utveckling. Utgången är alltjämt i högsta grad oviss. Men för andra folk bör det vara en bjudande plikt att söka göra klart för sig, vad Englands och dess ideals nederlag skulle innebära för världen i övrigt.

Den svenska allmänheten har också under den senaste tiden fått flera tillfällen att göra sig förtrogen med omfattningen och arten av Englands kulturella och politiska insatser. Här må blott erinras om det lilla samlingsverket *Det isolerade öriket* och om docenten *C. A. Hesslers* nyligen utkomna välskrivna och stimulerande bok *Engelskt statsliv — ett perspektiv* (Natur och Kultur, pris kr 5:75), som ger en översikt av Englands inrikespolitiska och sociala struktur. Av ännu större intresse i detta sammanhang är dock det urval ur *Harald Hjärnes* essayistiska författarskap, som under titeln *Engelsk imperialism och parlamentarism* (Bonniers förlag, pris kr. 3:—) nyss utgivits av *Gustaf Stridsberg*, själv den kanske främste bäraren av den Hjärneska traditionen inom vår publicistik.

Huvudparten av den lilla volymen utgöres av två uppsatsserier. Den ena, förut utgiven i bokform i *Blandade spörsmål* (1903), är en av Hjärnes på sin tid mest uppmärksammade och livligast diskuterade, nämligen hans artiklar i Svenska Dagbladet 1899—1900 rörande den sydafrikanska frågan, vilken då satte hela världens känslor i svallning. Hjärnes inlägg väckte på många håll ond blod på grund av hans fränt realistiska syn på boerna — »den patriarkaliska enkelhetens, gudfruktighetens och skjutskicklighetens mönsterbilder» för att nyttja Hjärnes egen bistert ironiska karakteristik. Sydafrikas senare historia har på det mest övertygande sätt visat, att det var han, som bedömde läget rätt, medan den övervägande svenska opinionen under intryck av i och för sig aktningvärda känslöstämningar samt av en skicklig och obesvärad propaganda felbedömde frågeställningen.

Men då boerkriget nu återigen — liksom under det förra världskriget — börjar spöka i den aktuella agitationen, är det värdefullt att få bekväm tillgång till Hjärnes kyliga och grundliga utredning av hur förhållandena tedde sig, sedan de befriats från alla sentimentala dimbildningar. Då framträder den verkliga sydafrikanska frågan. Skulle ett område, som innesluter några av jordens viktigaste naturtillgångar, förbehållas åt ett par små — visserligen patriotiska och krigsdugliga — jägar- och slavägarklickar, vilka i realiteten utövade ett kulturfientligt och hänsynslöst utsugarvälde över mångdubbelt talrikare vita och svarta folk och själva höllos under armarna av vissa militärmakter? Eller skulle landet tillfalla en annan stormakt, visserligen lika klart imperialistisk även den men villig att upplåta landet för den fria världshushållningen, att skydda urbefolkningen mot dess förtryckare och att medgiva alla vita invånare, boer lika väl som engelsmän, en fri styrelse under eget ansvar? Så ställd synes frågan lättlost, men för fyrtio år sedan var det ej många, som i likhet med Hjärne urskilde det väsentliga bakom propagandans molnstoder. Också rent litterärt höra dessa uppsatser till hans förnämligaste.

Den andra artikelserien, även den ursprungligen tryckt i Svenska Dagbladet, blir nu för första gången tillgänglig i bokform. Den utgår från det uppseende, som 1903 väcktes av Joe Chamberlains protektionistiska framstöt. Också dessa essayer äro utomordentliga vittnesbörd om sin författares förmåga att svepa undan dimbildningar och känslöbetonade konstruktioner — i detta fall den klassiska liberalismens och den ortodoxa parlamentarismens à la Karl Staaff — och tränga fram till statslivets verkliga uppgifter och realiteter. Det engelska statsskickets beundransvärda förmåga av självförnyelse i svåra situationer — senast skådad i maj 1940, ehuru det ännu är ovisst, om den då ur engelsk synpunkt skedde i tid — och dess växelverkan mellan utrikes- och inrikespolitik samt mellan den ekonomiska utvecklingen och partiförhållandena belysas liksom det brittiska imperiets egendomliga blandning av löslighet i form och fast sammanhållning i realiteter.

Till denna svit ansluter sig en åtskilligt senare artikel, från den Asquithska liberalismens tid (1911), som i viss mån ger uttryck åt en mindre hoppfull syn på den brittiska författningens utvecklingsmöjligheter. Det var den på obegränsad rösträtt vilande demokratins problem, som här sysselsatte Hjärne — svårigheten att i tid klargöra de hotande yttre farorna för de av löften om ekonomiska och sociala förmåner hypnotiserade massorna av politiska analfabeter. För nutiden går tanken lätt till »de år, som gräshopporna åto», den Baldwinska och MacDonaldska illusionspolitikens era, som England nu — i bästa fall — får betala med blod och tårar. Och man påminner sig kanske även det svenska folkhemmet av modell 1925—1938 och spörjer sig, vad historiens dom däröver en gång månne bliva.

Som inledning till dessa båda större serier har Stridsberg satt två andra Hjärne-artiklar av största aktualitet just nu. Den ena, »Natio-

nalismens århundrade» av den 31 december 1899, är ett bland de egen- domliga, nästan skrämmande vittnesbörden om författarens divinatoriska förmåga. Mitt i den tid, då Europa, såsom vi nu kunna skönja det, stod på toppunkten av en i världshistorien enastående andlig och materiell utveckling, och då ingen ända tycktes skymta på framstegen, visade Hjärne på de fruktansvärda faror, som lågo inneslutna i tidens moderiktning, den stegrade nationalismen, och på de rent kulturfiendliga dragen i dennas anlete. Vid slutet av det nittonde århundradet såg han nationalismen bära i sitt sköte »katastrofer i samma stil som trettioåriga kriget och franska revolutionen». Att en överdriven nationalkänsla till sist i »livsrums»- och »nyordnings»- teorierna slagit över i sin motsats är en annan historia.

Den andra inledningsartikeln, »Folkraser och politik», är en uppgörelse med raslärorna i deras då gängse former, ett kraftfullt inlägg mot den naturvetenskapliga fatalismens inblandning i den fria samhällsdebatten och mot »det naiva maktbegäret i förening med halvbildningens smak för de besynnerligaste avfallen från den moderna forskningens arbetsbord». Man skulle önska, att utrymmet lämnat plats för ytterligare två artiklar ur *Blandade spörsmål*, »Lånade fördomar» och »Germansk samkänsla», båda om möjligt mer aktuella i dag, än då de skrevos.

I våra dagar är propagandan hänsynslösare än någonsin förr och slagorden, även de allra meningslösaste, visa sig ofta öva en förunderlig makt på människornas sinnen. Det är därför av största vikt, att vår allmänhet erbjudes tillfälle att se de världspolitiska sammanhangen belysta och analyserade av en *svensk* bedömare, som med den högsta sakkunskap förenade otillgänglighet för all påverkan från de stridande parternas sida. Gustaf Stridsberg har gjort sig väl förtjänt om vår andliga beredskap, då han sammanställde detta urval ur Harald Hjärnes historisk-politiska författarskap.

Den nya första kammaren. Med de val, som landstingen i september hade att för- rätta, får första kammaren fr. o. m. 1941 socialdemokratisk majoritet. Visserligen ha socialdemokraterna blott hälften av mandaten eller 75, men i kammaren finnes dessutom en kommunist, varjämte talmannen f. landshövding Johan Nilsson — som troligen återväljes trots partiförskjutningen — enligt grundlagen ej får rösta. Även om ändringen av maktinnehavet kunnat förutberäknas alltsedan 1938, då valen till landstingen och stadsfullmäktige höllos, och därför nu inte väcker något uppseende — allra helst som andra händelser pocka på förstahandsintresset — är det epok som om några veckor går i graven. Tillfället skulle i och för sig fresta till en teckning av den gamla första kammarens insatser både på ont och gott, vilka från tidslägets utkikspunkt dock alls icke te sig så ensidigt negativa som det hetat i vulgäragitationen. Men tillfället må uppskjutas tills man med större behållning än nu kan diskutera svensk inrikespolitik före och efter sekelskiftet.

Årets förstakammarval erbjödo få överraskningar. Tre av kamma-

rens mest kända män föll för åldersstrecket. En av dem, borgmästare Lindhagen, försökte in i det sista spjärna mot udden, trots sina 80 år och trots att han under lång tid endast förmått upprepa sig själv. Såsom den siste av dem, som sutto i riksdagen under det förra seklet, skulle den begåvade och fantasifulle borgmästaren ha kunnat sluta sin riksdagsbana som en vördad åldring från det demokratiska genombrottets dagar. Hans verklighetsfrämmande läggning, hans enorma egocentricitet och hans tyranniska sinnelag ha emellertid gjort avslutningen till en tragik, eller kanske rättare en fars. Få riksdagsmän ha under de bägge sista decennierna lyckats göra mindre positiv nytta i riksdagen än hr Lindhagen, hur små pund de än haft att förvalta. Men ingen har burit sig mera affekterat åt.

De bägge andra äro f. statsrådet David Petterson i Bjälbo och borgmästare G. A. Björkman i Norrköping. Fr. o. m. världskriget t. o. m. de första åren på 30-talet spelade den självständige »Bjälbojarlen» en stor roll bland högerns lantmän; det har sagts att han kanske mer än någon annan av dem bidrog till sammanhållningen mellan partiets stadsrepresentanter och lantmän under åren efter världskriget, då bondeförbundet gjorde sin första frammarsch. Borgmästare Björkman har under sin tjuguariga riksdagstid varit vice ordförande både i första lagutskottet och konstitutionsutskottet; med sitt vinnande sätt och sin medryckande talegåva har han som en domare ägnat från sin kulturkonservativa plattform ofta fört försonlighetens och humanitetens talan.

Genom 1907 och 1918 års författningsreformer demokratiserades den gamla första kammaren. Socialdemokratiens framryckning och sociala faktorer ha sedan fortsatt demokratiseringsprocessen. I det av professor Axel Bruswitz ledda samlingsarbetet »Studier över den svenska riksdagens sociala sammansättning» har fil. lic. I. N. Sandström sammanställt tabellariska uppgifter om senatorernas yrken (eller förutvarande yrken), avseende åren 1870, 1890, 1910 och 1930. En liknande sammanställning göres här nedan för den nya första kammaren, samtidigt som lic. Sandströms tabeller återges för jämförelse. Den reservationen göres, att bestämningen av yrke möjligen i något fall här sker efter andra principer; i några fall kan nämligen tvekan råda, huruvida vederbörande skall hänföras till den ena eller andra kategorien. Särskilt kan detta gälla f. d. arbetare, som faktiskt försörja sig på kommunala och andra uppdrag utan att detta särskilt angives och därför kanske ej borde ha förts under grupp V utan under grupp I B g). Tvekan kan vidare råda vad näringsmän beträffar mellan IV a) och IV b); här nedan ha till den senare gruppen förts bl. a. försäkringsdirektörer och direktörer i arbetsgivareorganisationer.

Tabellen tarvar inte många kommentarer. Den bekräftar den länge iakttagna tendensen att högre ämbetsmän, som förut i hög grad gävo första kammaren dess överhuskaraktär, alltmer sällan hänge sig åt parlamentariskt arbete. I stället ha kommit de lägre tjänstemännen, särskilt då skollärare och anställda vid trafikverken, mindre såsom fackmän än som representanter för personalorganisationer. Jordbru-

Dagens frågor

	1870	1890	1910	1930	1940
1. <i>Allmän tjänst</i>	51	59	62	63	53
A. Förtroende ämbetsmän och likställda	34	28	25	15	9
a) civila	22	21	19	11	7
b) domare	4	1	2	2	2
c) officerare	7	4	3	1	—
d) biskopar	1	2	1	1	—
B. Övriga ämbets- och tjänstemän	17	31	37	48	44
a) civila	3	7	8	8	9
b) domare	9	14	15	11	2
c) officerare	1	4	—	—	1
d) präster	1	—	6	2	1
e) vetensk.män o. lär. v. h. under- visn.anst.	3	6	8	13	10
f) folkskollärare	—	—	—	8	5
g) div. tjänstemän av lägre grad	—	—	—	6	16
2. <i>Fria yrken</i>	1	3	6	15	18
a) advokater	—	—	2	1	2
b) läkare, apotekare	1	2	2	—	—
c) tidn.män och litterata	—	1	2	14	16
3. <i>Jordbruk</i>	46	49	42	43	41
a) godsägare	46	44	35	8	8
b) hemmansäg. och mindre lantbr.	—	5	7	35	33
4. <i>Handel och industri</i>	28	34	40	21	23
a) bruks- och fabriksidk.	22	27	30	8	5
b) grossh. och chefer f. bank- och större affärsföretag	6	7	7	6	6
c) mindre företagare och anställda	—	—	3	6	11
d) hantverkare	—	—	—	1	1
5. <i>Arbetare och förtroendemän inom arb.org.</i>	—	—	—	6	16
6. <i>Övriga</i>	—	—	—	2	—
Summa	126	145	150	150	150

karnas antal har hållit sig jämförelsevis konstant, ehuru med en kraftig förskjutning efter valbarhetscensus' slopande till godsägarnas nackdel. De fria yrkena representeras numera huvudsakligen av de många redaktörerna, vilka till största delen äro att finna inom socialdemokratien. Däremot har näringslivets män och framför allt industriens blivit allt fåtaligare. Gruppen »arbetare och förtroendemän» innefattar huvudsakligast f. d. arbetare samt fackföreningsfunktionärer. Och medan antalet utanför valkretsen valda senatorer för ett decennium sedan utgjorde ett trettiootal, är antalet numera reducerat till ett tjugotal. I stort sett är det numera icke mycket, som skiljer första och andra kammaren åt. I ett hänseende råder dock en viss ganska prononcerad skillnad: även sedan socialdemokraterna fått makten i första kammaren, ligger den sociala tyngdpunkten bland ledamöterna hos medelklassen. Denna kammarens sociala karaktär är — vill man hoppas — ej utan betydelse för vårt politiska livs utveckling.

Disciplin och lojalitet. Vid varje arbetsplats, inom alla samhällsgrupper är disciplin nödvändig. Individens vilja att frivilligt underkasta sig vissa allmännyttiga regler och bestämmelser är en av hörnstenarna i vårt samhälle.

Formerna för disciplinen ha under århundradenas lopp avsevärt varierat. Vi ha sett prov på individernas frivilliga underkastelse under en självvald hövding, men vi ha även sett den »gammalpreussiska kadaverdisciplinen», var och en med sina fel och förtjänster.

Hur är förhållandet inom vår armé i detta avseende? Man torde obetingat kunna svara, att det är gott. Dock — intet är så bra, att det icke kan bli bättre och en kritisk självprövning då och då synes heller icke kunna skada.

I inledningen till Fältreglementet för armén uttryckes på ett klart och väl formulerat sätt de fordringar, som ställas på individen, vilken befattning han än innehar. Några av de däri fastslagna principerna förtjäna att citeras: »Chef skall äga ett klart och självständigt omdöme, vilket vinnes genom militära kunskaper och människokänedom, grundad främst på personliga iakttagelser.

Chef vinner truppens förtroende genom sitt personliga föredöme.

Krigstukten vidmakthålles säkrast, även i de farligaste lägen, om den bygges på ömsesidig tillit.

Mod, viljekraft, uthållighet, rådighet och samhörighetskänsla äro de egenskaper, vilka i krig väga tyngst.

Genom den enskildes och truppens fostran till orubblig pliktuppfyllelse skapas förband med förmåga att fylla sin uppgift att värna fäderneslandets frihet.»

Tyvärr är det nog så, att det — särskilt inom truppförbanden — ännu förefinnas enstaka individer inom de flesta befälskategorier, för vilka »nicht-räsonnieren-nur-marschieren»-mentaliteten blivit högsta rättesnöret. Till all lycka äro de icke alltför överväldigande till antalet, men var de än påträffas måste de bekämpas — icke med hårda ord och paragrafrytteri — utan med saklighet och övertygelse.

Ordet saklighet kan lätt få en torr anstrykning över sig, det ger lätt en vision av diagram, statistiker och tabeller. Sådan slags saklighet är förvisso icke den rätta i här berört avseende. Tvärtom skall sakligheten bestå i eget och andras föredömen samt i att peka på de praktiska resultat, som vinnas genom att tillämpa en »levande» disciplin.

Den för svenska förhållanden långa tid, under vilken en stor del av vårt lands manliga befolkning varit inkallad under fanorna, har förvisso bidragit till att framdriva en ömsesidig förståelse och uppskattning mellan befäl och meniga. Icke minst har det förhållandet bidragit härtill, att så många av truppbefälet i normala tider äro civila, själva i över- eller underordnad ställning och i kontakt med andra civila.

Utän att på ringaste sätt underskatta den aktiva befälskaderns stundom mycket framstående förmåga att analysera trupper, måste man dock hålla i minnet, att en värnpliktsarmé under fältförhållan-

den kanske ända till 90 % består av individer, vilka helt visst icke förlorat sin civila mentalitet i och med det att vapenrocken axlats. Detta torde vara ett av skälen till det för yrkesmilitärer stundom oväntade sätt, varpå truppen reagerar under det ena eller andra förhållandet.

Även om en man till det yttre antager en militär skepnad i och med uniformens påtagande, torde det dock dröja viss tid, innan hans tankeverksamhet omändras till att bli rent militär. Det gives exempel från förra världskriget, då gamla stridsvana soldater ännu efter fyra års vistelse vid fronten reagerade typiskt civilt.

Här nedan skola vi försöka att konkretisera de ovan behandlade synpunkterna. Det är några allmänna reflexioner, som gälla gårdagens och dagens »frontsoldat», det är dock icke uteslutet, att helt andra synpunkter bliva de riktiga beträffande morgondagens, ty generationernas mentalitet kan växla. Den nutida soldaten liknar mycket mera övriga civila svenska medborgare än den fordomtida yrkesarméns soldat någonsin gjort. Han tillhör icke längre en bestämd, etikettförsedd grupp, han är i själva verket en civilperson. Hur skulle det för övrigt kunna vara annorlunda, då en nutida försvarsmakt vid mobilisering ställer praktiskt taget hela landets befolkning på krigsfot. Mobiliseringen har tagit bonden från sin plog, arbetaren från sin maskin, och dessa män kunna helt naturligt icke glömma, att de en dag skola återgå till sina respektive yrken. — Det är därför så mycket viktigare, att befälet nedlägger all sin energi på att av dessa individer skapa goda soldater.

Vare härmed icke sagt, att han oavbrutet tänker på sitt förra liv som bonde, arbetare eller tjänsteman. Tvärtom händer det nog oftast, att stundens sysselsättning tränger tanken på hemmet, arbetet och de enskilda intressena i bakgrunden. Där finnas luckor i hans tankegång. Ofta »kopplar han av» under intrycket av trötthet eller nervdepression. Ett monotont, strängt lagbundet, ofta initiativlöst liv, kanske ytterligare skärpt av tanken på den omedelbara livsfaran, vänder tankarna bort från minnet av det förflutna eller drömmen om framtiden.

Ett av de egendomligaste dragen i soldatens tankeliv är den blandning av psykiska fenomen, som härstammar från hans föregående livsföring och det själstillstånd i vilket han försättes i fält. Den uniform han har på sig, den uppgift han har att fylla, den militära atmosfär, i vilken han befinner sig, kommer honom att känna sig olik den civile han var i går, blir i morgon, men innerst inne alljämt är i dag.

Soldaten har två personligheter inom sig, en ny, ytlig men behärskande, som täcker en äldre, som visserligen är djupt rotfästad, men nu tillfälligt förlamad.

På så sätt kunna de motsägelser, som märkas i hans uppträdande, förklaras.

Soldaten skyltar understundom med ett suveränt förakt för allt civilt, vilket inte hindrar honom att vara ytterligt fästad därvid,

först och främst vid familjen. En man, som är i stånd att under händelsernas tryck med hjältemod storma fiendelinjerna, återfinner vardagslivets hela småborgerliga sinne för detaljer när han skriver hem till familjen angående skörden eller affärerna.

Han driver obarmhärtigt med »etappsvinen» och »malajer» — det är hans soldatnatur som tar sig uttryck — men samtidigt gör han allt för att bli hemförlovad eller åtminstone bli kommenderad till en tjänstgöring i hemorten — där skymtar »civilisten» fram.

Han har tillägnat sig den forne yrkessoldatens mod, förslagenhet och bohemartade driftlynne, men hans horisont sträcker sig vida bortom skyttegravan eller skyddsrummet, han är på något vis fångad av det liv ur hand i mun, som föres vid fronten, men han har icke frivilligt valt det, och underkastar sig det endast i förhoppning om, att i framtiden få njuta av lugnare förhållanden. Man torde därför kunna påstå — utan överdrivet subtila forskningar efter paradoxer — att denne, stundom så utomordentlige soldat, i grund och botten är en ganska medelmåttig militär.

Hur skulle han förresten kunnat bli annat med den uppfattning han har, att han endast har en tillfällig uppgift att fylla? Han betraktar sig själv, kamraterna och befälet — åtminstone det befäl, som tillhör reservkadrarna — såsom fria män, vilka till följd av utomordentliga förhållanden mobiliserats på viss tid. Han glömmer aldrig sin egenskap av fri medborgare. Om han sålunda gör vissa uppoffringar utan att klaga, så anser han dock att dessa uppoffringar göra honom förtjänt av vissa hänsyn och fördelar — ett förhållande, som han, då tillfälle bjuds, icke underlåter att påpeka.

Han har även en ganska vid och mycket personligt färgad uppfattning av disciplinen. Dessa arbetare eller bönder, som kriget ryckt bort från den vanliga verksamheten, begränsa i viss mån efter eget tycke sin medverkan i krigsoperationerna, ja de visa stundom en ganska frän inställning mot militärlivets tusen och en detaljer av mindre betydelse. I deras sinne äro de kallade för att kasta tillbaka en inkräktare, och de underkasta sig gärna det hårda och farliga liv, som åläggas dem, men man bör helt visst akta sig för att missbruka deras tjänstvillighet genom att tråka ut dem med pedantiskt tillämpade reglementariska detaljbestämmelser eller obegripliga order, vilka i en given situation äro betydelselösa.

Vi finna även en annan, fullt naturlig förklaring till att mentaliteten hos den inkallade truppen är avsevärt olika mot den befälet är van att finna hos rekryterna. I fredstid får truppbefälet att göra med unga pojkar, ännu knappast formade av livets skola. Redan hos dem märkes en skillnad från yrkessoldaten, som med en lätt överdrift skulle kunna betecknas av följande exempel.

Om man frågar en i stel bokstavsanda tänkande individ varför en sak göres så eller så, får man nog ofta svaret: »Det står i reglementet.» Därmed låter han sig nöjas. En helt annan sak är det med den värnpliktige rekryten, som ehuru ung, likväl tagit några intryck från sin civila verksamhet. Var och en, som utbildat rekryter, vet

hur viktigt det är, att förklara *orsakerna* till att en sak utföres på visst sätt. Det är svenskens naturliga vetgirighet, som sålunda tar sig uttryck. I än högre grad gäller detta den äldre, av utomordentliga förhållandens betingelser, inkallade soldaten.

Och här komma vi till ordet lojalitet, som hittills bara återfunnits i rubriken. Om det kräves disciplin, obrottslig lydnad för givna order nedifrån och uppåt, så kräves det i lika hög grad att lojalitet visas uppifrån och nedåt. Härmed förstå vi i detta fall, att befälet visar intresse och förståelse för sitt folk, samt bemödar sig om att söka fatta vilka bevekelsegrunder, som ligga bakom truppens tänkande och handlande.

Det är sålunda alls icke säkert att disciplinen är dålig, därför att en trupp finner anledning framföra anmärkningar mot ett eller annat inom det militära. Finner man bara orsaken till varför den gör så, är det ytterst sannolikt att en enkel förklaring får andan att slå om och truppen villig att utföra det, som den nyss ställde sig skeptisk emot.

I detta sammanhang torde det vara på sin plats att framhålla, att svenska folkets inställning till disciplin är — i motsats till de flesta andra nationers — betingad av 1000-årig självstyrelse och av en, på grund av landets glesa bebyggelse och utpräglade skogsnatur, starkt markerad individualism. Det måste dock erkännas, att skogsmänniskans i regel framträdande initiativkraft icke alltid gjort sig gällande under den period av mobilisering vi senast kunna hämta erfarenheter från.

Vi böra även hålla i minnet, att det ofta kan vara en god »säkerhetsventil» att låta trupper fritt framföra sina synpunkter om det ena eller andra. Därmed kan anledningen till eventuella missförstånd i regel snabbt elimineras och hela episoden faller i glömska. Betydligt farligare än det, då truppen »surar» och knotar dovt.

Vår militära ledning har helt visst insett detta, då det bl. a. tillåtits, att på fältteatern och på av vår neutralitetsvakt framförda spex i grund och botten oförarglig men stundom rätt träffande kritik framförts, icke blott mot kamrater, utan även mot befälet. Sådan slags kritik är långt ifrån skadlig, tvärtom befäster den i regel det goda kamratskap och den samhörighetskänsla, som bör finnas mellan trupp och befäl.

I alla de fall där befälet städse kommer ihåg, att det är gamla förståndiga män, ofta själva i ansvarig ställning i civila livet, det har att göra med, kan man vara förvissad om att sträng disciplin och god anda kommer att förefinnas. Svensken är van vid disciplin, men han kräver lojalitet.

Roland Gylden.